

Щербина С. М.,
НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ SUCCESS<>FAILURE В АНГЛОМОВНОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ

В статті розглядаються особливості вербалізації концептів SUCCESS<>FAILURE в англomовному релігійному дискурсі. Дослідження проводиться шляхом аналізу англійських Біблійних текстів, які віддзеркалюють ієрархічну систему цінностей англійської мовної особистості.

Ключові слова: концепт, релігійний дискурс, Біблійні тексти, номінативні засоби, вербальна репрезентація.

В статье рассматриваются особенности вербализации концептов SUCCESS<>FAILURE в англоязычном религиозном дискурсе. Исследование проводится путем анализа английских Библийских текстов, которые отображают иерархическую систему ценностей английской языковой личности.

Ключевые слова: концепт, религиозный дискурс, Библийские тексты, номинативные средства, вербальная репрезентация.

The article deals with the peculiarities of verbalization of concepts SUCCESS<>FAILURE in the English religious discourse. The investigation is based on the analysis of the English Bible texts which reflect the hierarchic system of English values.

Key words: concept, religious discourse, Bible texts, nominative means, verbalization.

Ставши переломним явищем в науковій парадигмі знання кінця ХХ-початку ХХІ, антропоцентризм вніс суттєві корективи в механізм наукових досліджень. Зміна наукової парадигми зробила необхідним аналіз мовних явищ не лише в комунікативному, але й в когнітивному аспекті. В межах когнітивно-комунікативного напрямку досліджень мова почала розглядатися як явище когнітивного порядку, що використовується в мовленнєвій діяльності та має для цього необхідні одиниці (як наприклад певні структури знання, схеми, концепти) [1, с. 34].

На сьогодні лінгвістична література володіє багатим досвідом дослідження концептуальних та мовних засобів відбиття реальності в свідомості людини. Багато зарубіжних та вітчизняних вчених зосередили свою увагу на когнітивних процесах сприйняття, класифікації і переосмислення світу (Дж. Лакофф, Ч. Філмор, А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов, І. С. Шевченко та багато інших).

Актуальність запропонованої розвідки зумовлена підвищенням інтересом вчених до вивчення особливостей вербалізації концептуальних сутностей у мові.

Метою даної статті є розгляд особливостей вербалізації бінарної опозиції концептів SUCCESS<>FAILURE в англomовному релігійному дискурсі.

Матеріалом для дослідження послуговували тексти англomовної версії Біблії (Старого Завіту та Нового Завіту)

Останнім часом увагу багатьох лінгвістів привертає проблема визнання та поглибленого лінгвістичного аналізу різних видів дискурсу, а зокрема релігійного дискурсу. Як відомо, основою релігійної комунікації є передавання життєво важливих для людини і суспільства етичних смислів, що сприймаються як заповіді, даровані Богом. Всі вони не просто передаються з вуст в уста, а містяться в священних писаннях. Тому релігійний дискурс зазвичай визначають як сукупність актуалізованих текстів різних жанрів релігійної тематики, які характеризуються певними категоріальними ознаками: каузативність, аргументованість, авторитетність, дидактичність, антропоцентричність, інтертекстуальність, емотивність та експресивність.

Інтегруючим і концептотворюючим для релігійного дискурсу є поняття релігія. Безсумнівно, релігія є одним із основних факторів формування будь-якого національного характеру, а англійського зокрема. Англomовна лінгвокультура вже давно перебуває під впливом християнського релігійного віровчення, що відображається у спокусі мови, оскільки мова є відображенням суспільної свідомості і реагує на всі зміни в суспільстві, в тому числі релігійні.

Формування релігійної картини світу та її концептуалізація здійснюється на основі ієрархічної системи цінностей закладених в Біблії. Однією з ключових аксіологем Святого Письма є віра в Бога та виконання всіх його заповідей. Лише ставши на путь істини, на шлях, який вказує їй Господь, людина може досягти успіху. Так, в Біблії говориться: *For this reason, putting away all dirty behaviour and the overweight of evil, take into your souls without pride the word which, being planted there, is able to give you salvation (James 1:21)* / "Відкиньте всі злі помисли та гординю, впустіть в своє серце Слово, що вже давно там визріває, і будете спасенні". Засумнівавшись в правдивості слова Господнього, людина сама прирікає себе на одвічні муки та життєві невдачі: *"Do not be turned from the right way, dear brothers. Then when its time comes, desire gives birth to sin; and sin, when it is of full growth, gives birth to death"* [James 1: 15-16].

Цілком очевидно, що релігійний дискурс володіє особливим комунікативним модусом, що не може не позначитися на дискурсивній профілізації концептів SUCCESS<>FAILURE. Аналіз Біблійних текстів свідчить про те, що концепти SUCCESS<>FAILURE характеризуються певною когнітивно-семантичною вибірковістю номінативних засобів їх об'єктивації. Така вибірковість номінативних засобів, на нашу думку, диктується перш за все каузативно-аргументованим потенціалом релігійного дискурсу, який програмує певний спосіб мислення і діяльності людини.

На відміну від інших видів дискурсу, в релігійному дискурсі об'єктивація концептів SUCCESS<>FAILURE опирається на модель поведінки віруючої людини в суспільстві. Все те, що вважається морально правильним та

схвалюється веде до успіху. Все те, що не відповідає канонам святості є непристойним, нечистим, богохульним, а тому викликає різного роду невдачі.

Когнітивно-дискурсивну об'єктивацію концептів SUCCESS⇔FAILURE у релігійному дискурсі можемо представити у вигляді предметно-акціонального фрейму, слотами якого виступають такі конституюнти: ХТО (суб'єкт дії) є ТАКИЙ (віруюча людина), ЯК ("засіб дії" – дотримання морально-етичних форм заборони), ЧОМУ (мета дії – блаженне життя на землі). У випадку концепту FAILURE слоти залишаються такими ж, проте їх наповнення змінюється: ХТО (суб'єкт дії) є ТАКИЙ (невіруюча людина), ЯК (засіб дії – порушує морально-етичні настанови), ЧОМУ (мета дії – корисливі мотиви) РЕЗУЛЬТАТ (наслідок дії – втрата шляху істини, приречення на страждання).

У випадку концепту SUCCESS слот РЕЗУЛЬТАТ зазвичай відсутній, оскільки за Біблійним віровченням для того, щоб здобути успіх, що криється в отриманні "священного знання", людині потрібно все життя черпати премудрість цього знання, йдучи шляхом істини. Для цього людині важливо підібрати правильні засоби, щоб не збитися з вказаного шляху. Тому праведна людина повинна слідувати всім Біблійним настановам. Однією з найважливіших морально-етичних форм заборони є недоторканість імені Бога й усього, що пов'язано з його культом. Приниження ролі Божественного є однією з найбільших невдач в житті віруючої людини. Проте, на відміну від буденної свідомості, де поразка дуже часто інтерпретується як наслідок недосягнення поставленої мети, для релігійного сприйняття істотним є бачення в ній безцінного досвіду, що сприяє створенню морально-етичних форм заборони для наступних поколінь.

Однією з найвагоміших особливостей об'єктивації концептів SUCCESS⇔FAILURE в релігійному дискурсі є заміна ключових концептів номінативними одиницями good і wrong. Як показують спостереження, лексема success об'єктивується через ментальний простір лексеми "make good", а лексема failure осмислюється за допомогою синонімічної номінації "go wrong". Для того, щоб конкретизувати вербальну фіксацію концептів SUCCESS⇔FAILURE за допомогою лексем good і wrong, звернемося до лексикографічних джерел. За даними тлумачних словників семантичний простір лексеми make good містить ядерну архісему "поведінка в суспільстві", яка доповнюється такими диференційними семемами як right (правильна), well (хороша), according to moral standart (та, яка відповідає моральним принципам) [2, с. 4]. Семантична структура лексеми go wrong вміщує архісему "припускатися помилки", що за даними тлумачних словників означає: *be not in the correct way* (збитися з правильного шляху), *to pursue an immoral course* (не слідувати моральним засадам), *be not liked and respectful* складати про себе погане враження [3].

Лінгвістичне осмислення лексем good і wrong конкретизуємо за допомогою аналізу словників синонімів та антонімів, які свідчать про те, що дані лексеми вступають між собою в антонімічні відношення та є складовими двох синонімічних рядів. Так, лексема good є концептостворюючою для синонімічного ряду лексем: *righteous, moral, honest, honourable, well-behaved, obedient, kind, good-natured, merciful, generous*, а лексема wrong є домінантою синонімічного ряду *bad, sinful, immoral, wicked, evil, wrongful, dishonest, unlawful, unfair, dishonourable* [4]. З одного боку, всі складові даних синонімічних рядів можна розглядати як окремі концепти, оскільки вони володіють широким концептуально-семантичним потенціалом. А з іншого боку, їх можна включити до спільних сегментів концептів SUCCESS⇔FAILURE, беручи до уваги те, що вони відображають додаткові грані досліджуваних концептів у релігійному дискурсі.

Дослідження Біблійних текстів доводить, що більшість лексем синонімічного ряду дериваційних прикметників good і wrong не лише виступають номінативними засобами об'єктивації концептів SUCCESS⇔FAILURE в релігійному дискурсі, але й несуть в собі оцінне навантаження. Так, в релігійному дискурсі позитивно сприймається людина, яка веде праведний спосіб життя. Оцінка такої людини передається за допомогою іменників: *righteousness, morality, honesty, generosity, hope, mercy, forgiveness, kindness, sacrifice*. Наприклад: "*Let righteousness be your guide so that you may have life, and take for your heritage the land which the Lord your God is giving to you*" [Deu 16:20]. Людина, яка порушує Божественні закони описується такими дескриптивними характеристиками як: *immorality, dishonesty, meanness, hate, evil, wrongdoings, cruelty, envy, despair*: "*And the Lord saw that the sin of man was great on the earth, and all the thoughts of his heart were evil*" [Gen 6:5]. Також в Біблійних текстах зазначається, що однією з найганебніших рис людини є гордість, що є згубним явищем для віруючої людини: "*Pride goes before destruction and an haughty spirit before a fall*" [Proverb 16:18].

У межах християнського світобачення, метою людського життя є досягнення первісної чистоти, що можливе лише завдяки власним вчинкам. Як і в інших видах дискурсу, в релігійному дискурсі схвалюється працелюбство: "*If the God of my father, the God of Abraham and the Fear of Isaac, had not been with me, you would have sent me away with nothing in my hands. But God has seen my troubles and the work of my hands, and this night he kept you back*" [Gen 31:42]. Згідно релігійних канонів людина повинна працювати 6 днів, а сьомий день тижня призначений для відпочинку. В Біблії він є священним днем "holy day": "*And God gave his blessing to the seventh day and made it holy: because on that day he took his rest from all the work which he had made and done*" [Gen 2:3]. На того, хто працюватиме в цей день чекає покарання: "*Six days may work be done, but the seventh day is a Sabbath of complete rest, holy to the Lord; whoever does any work on the Sabbath day is to be put to death*" [Ехо 31:15].

Поряд з працею описуються і ті чесноти, яких може здобути працююча людина – найдорожче з усіх знань (Священне знання) та мудрість ("*And I have given him the spirit of God and made him wise and full of knowledge and expert in every sort of handwork*") [Ехо 31:3]), а також те, що вона може втратити в разі власних лінощів: "*A woman who is full of grace is honoured, but a woman hating righteousness is a seat of shame: those hating work will undergo loss, but the strong keep their wealth*" [Pro 11:16]. В даних ситуаціях концепти SUCCESS⇔FAILURE об'єктивуються через концептуальну опозицію ПРАЦЯ – НЕРОБСТВО.

Попри фізичну працю, що веде до успішного життя на землі, для релігійного віровчення важливою є і духовна праця, що полягає у молитві. Бо людина повинна бути сильною не лише фізично, але й духовно. Лише через мо-

литву віруюча людина може отримати ключ до прощення гріхів та спасіння душі. Досягти успіху через молитву означає отримати Боже благословення (*be blessed*). Лексема *blessed* містить такі семантичні ознаки як: *holy* (святий), *favoured by God* (обраний Богом) [4], що свідчить про те, що успішна людина – це перш за все благословенна Богом людина: *"As for Ishmael, I have given ear to your prayer: truly I have given him my blessing and I will make him fertile and give him great increase; he will be the father of twelve chiefs, and I will make him a great nation"* [Gen 17:20].

Бездуховність людини, порушення нею Божественного закону не дає право на Боже благословення та стає причиною невдач та страждань. В релігійному дискурсі концепт FAILURE часто об'єктивується за допомогою лексеми *sin* "гріх": *And the Lord saw that the sin of man was great on the earth, and that all the thoughts of his heart were evil* [Gen 6:5]. Гріх стає однією з найбільших перешкод на шляху до успіху (очищення душі). Він робить людину слабкою (*wicked*), позбавляє її права отримати благословення.

Який б важким не був гріх, за Біблійним віровченням грішна людина ще може спасти свою душу, покаювшись. Отримавши прощення гріхів (*forgiveness*), вона ще може отримати Боже благословення: *If now I have grace in your eyes, let the Lord go among us, for this is a stiff-necked people, and give us forgiveness for our wrongdoing and our sin, and take us for your heritage* [Exo 34:9].

Метаморфози перетворення зневіреної людини у праведну можливі лише завдяки вірі. Віра усуває безодню між Богом і людиною. Успіх християнина за релігійним вченням криється у вірі: *And the Lord will give to every man the reward of his righteousness and his faith: because the Lord gave you into my hands today, and I would not put out my hand against the man who has been marked with the holy oil* [1 Sa 21:23]. Ця віра жива, тепла та йде від серця праведної людини. Але серце зрадника не може бути сповнене любов'ю, про що свідчить біблійний вираз *"hard heart"* (черствє серце): *Keep in mind your servants, Abraham, Isaac, and Jacob, not looking at the hard heart of this people, or their evil-doing and their sin* [Deu 9:27]. Вираз *"hard heart"* об'єктивує концепт FAILURE через семантичні ознаки лексеми *hard* – *showing no gentle feelings or sympathy; be unkind* (не виявляти співчуття, милосердя) [LED]. Господь створив людину за своєю подобою, сповнивши її душу милосердям. Обравши невірний шлях, сповнений злими помислами та вчинками, людина втрачає це відчуття, тим самим прирікає себе на муки та страждання: *"Do not set foot on the path of the wicked or walk in the way of evil man"* [Pro 4:14].

Прямо й безпосередньо ідея милосердя як запоруки безтурботного життя, сповненого успіхом та радістю виражається через мотиви псалмів та паремій, що сповнені настановами повчального змісту: *"He who goes after righteousness and mercy will get life, righteousness, and honour"* [Pro 21:21].

Семантичне поле більшості Біблійних псалмів та паремій, що об'єктивують УСПІХ та ПОРАЗКУ у релігійному дискурсі, свідчить про закладення концептуальних основ їх бінарного мислення. Концептуальний простір таких паремій наповнений бінарними категоріями, які, з одного боку, описують життя праведних (успішне, сповнене радіщами життя), а з іншого боку – застерігають про можливі невдачі чи навіть смерть, що можуть спіткати зневірених. В таких пареміях об'єктивація концептів SUCCESS<>FAILURE здійснюється за допомогою різних номінативних засобів опозиційного характеру, які містять в собі експліцитний аксіологічний показник (добре – погано). Як наприклад: *righteousness – unrighteousness, upright – evil-doer, right-wrong, wicked-strong, reward-punishment, wisely-foolishly* тощо. Розглянемо такі паремії: *The lips of the upright man have knowledge of what is pleasing, but twisted are the mouths of evil-doers* [Pro 10:32]; *Kings reward servants who act wisely, but they punish those who act foolishly* [Pro 14:35]. Всі вони, на нашу думку, сповіщають про майбутнє людей. Таким чином, людина заздалегідь знає, що її очікує і має право вибору життя, яке їй до вподоби.

У когнітивно-дискурсивному просторі релігійного дискурсу концепти SUCCESS<>FAILURE об'єктивуються і за допомогою фразеологічних виразів. У центрі фразеологічних одиниць на позначення успіху та поразки може стояти людина, яка рідко отримує прямі номінації, а описується метафорично через зоонімічні образи *"a wolf in sheep's clothing"* (вівця символізує лицемірну людину здатну на обман та підлість): *Beware of false prophets which come to you in sheep's clothing, but inwardly they are cruel wolves* [Math 7:11]; речі *"golden calf"* (золоте теля як символ влади грошей та багатства): *Even now they are turned away from the rule I gave them, and have made themselves a metal ox and given worship to it and offerings* [Exo 32:8]; соматизми *"breath of nostrils"* (сене життя), *"to have a heavy hand"* (не проявляти милосердя): *They went with Noah into the ark, two and two of all flesh in which is the breath of life* [Gen 7:5]. Персоніфікація УСПІХУ здійснюється і через подобу Господа *"the light of the God's countenance"* (світло лица Господнього): *"There are numbers who say, Who will do us any good? the light of his face has gone from us"* [Psalm 4:6].

Ще одним важливим способом об'єктивації концептів SUCCESS<> FAILURE є їх образна профілізація, що вимальовується рядом метафоричних та метонімічних моделей. Особливе місце серед метафоричних кореляцій відводиться онтологічним метафорам, які об'єктивують концепти SUCCESS<>FAILURE за допомогою архетипів природних явищ. Чи не найважливішим з таких явищ є архетип води. З одного боку, вода – символ очищення та Божого благословення: *"And an angel of the Lord came to her by a fountain of water in the waste land, by the fountain on the way to Shur"* [Gen 16:7]. Це символ родючості та процвітання: *"Opening his store-house in heaven, the Lord will send rain on your land at the right time, blessing all the work of your hands: other nations will make use of your wealth, and you will have no need of theirs"* [Deu 28:12]. А з іншого боку, вода руйнує все навколо. Покарання водою розгортається в одному з центральних епізодів Біблії, де описується Всесвітній потоп. За допомогою сили води Господь винищив всіх безбожних: *For after seven days I will send rain on the earth for forty days and forty nights, for the destruction of every living thing which I have made on the face of the earth* [Gen 7:4].

Образно-перцептивна складова концептів SUCCESS<>FAILURE в релігійному дискурсі доповнюється орієнтаційною метафоричною моделлю ВЕРХ – НИЗ. Опозиційно-орієнтаційна модель ВЕРХ – НИЗ втілюється через когнітивно-семантичний простір лексем НЕБО – ЗЕМЛЯ. Так, небеса символізують довге та щасливе життя: *And those who are wise will be shining like the light of the outstretched sky; and those by whom numbers have been turned to*

righteousness will be like the stars for ever and ever. [Dan 12:3], а на землі інколи панують злидні, розруха, зло: *And the Lord saw that the sin of man was great on the earth, and that all the thoughts of his heart were evil* [Gen 6:5].

Засобами номінації концептів SUCCESS \leftrightarrow FAILURE виступають і метонімічні кореляції, побудовані на моделі “частина замість цілого”, які найчастіше проєктуються за допомогою соматизмів hand, eye, ears

Так, лексема *right hand* характеризує праведну людину, що вірить в силу Божого благословення: *Then I will give praise to you, saying that your right hand is able to give you salvation* [Job 40:14]. Лексеми eye, ear характеризують людину, що повернулася на путь істини та змогла дослухатись до слова Божого *Truly my eye has seen all this, word of it has come to my ear, and I have knowledge of it*: [Job 31:1].

Таким чином, основним способом профілізації концептів SUCCESS \leftrightarrow FAILURE у Біблійних текстах є їх асоціативне осмислення через два інші концепти GOOD і WRONG.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у всебічному аналізі способів вербалізації концептів SUCCESS \leftrightarrow FAILURE в інших видах дискурсу.

Література:

1. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
2. The Compact Oxford English Dictionary – Режим доступу : [http:// www.askoxford.com](http://www.askoxford.com)
3. Longman Dictionary of Contemporary English. – Longman. 1984. – P. 1112.
4. Synonyms Thesaurus with Antonyms and Definitions – Режим доступу : <http://www.synonym.com>
5. The Holy Bible in Basic English – Режим доступу : [http:// www.o-bible.com](http://www.o-bible.com)
6. New Testament. King James version. – N.Y. : American Bible society, 1945. – 264 p.